Waardering van pensioenverplichtingen; IAS 19R versus fiscale regelgeving

Bas Dieleman

SAMENVATTING In dit artikel zijn de wijziging van de IFRS-standaard voor de verwerking van pensioenverplichtingen (IAS 19R) en de verschillen van deze standaard met de fiscale regels ten aanzien van het verwerken van pensioenverplichtingen geanalyseerd. Hieruit blijkt dat de verschillen tussen de fiscale en vennootschappelijke waardering van pensioenverplichtingen na 1 januari 2013 groot blijven en in absolute zin wellicht groter worden door het afschaffen van de corridor methode. Deze verschillen worden mede veroorzaakt doordat voor fiscale doeleinden, in afwijking van IAS 19R, de verschuldigde pensioenpremie bepalend is voor de pensioenlast in de winst-en-verliesrekening en doordat de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremie kan worden beperkt indien de premie mede gebaseerd is op verwachte loon- en prijsstijgingen. In dit artikel is geconcludeerd dat de verschillen tussen IAS 19R en de fiscale regelgeving substantieel kunnen worden beperkt in het geval van voorzieningen in verband met dotaties uit hoofde van herstelplannen en in het geval van voorzieningen ten behoeve van toegezegde extra pensioenrechten. Tevens worden diverse aanbevelingen gedaan tot het aanpassen van IAS 19R en de relevante fiscale regelgeving.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Dit artikel geeft de lezer inzicht in de wijziging van de IFRS-standaard voor de verwerking van pensioenverplichtingen en de verschillen van deze IFRS-standaard met de fiscale regels ten aanzien van de verwerking van pensioenverplichtingen. Dit inzicht is mede van belang voor de standpunten die in de jaarrekening kunnen worden ingenomen ten aanzien van de waardering van pensioenverplichtingen, de hoogte van de belastinglatentie en de hoogte van de belastbare winst.

1 Inleiding

Per 1 januari 2013 treedt IAS 19R, de aangepaste IFRS-standaard voor de verwerking van pensioenverplichtingen, in werking. Met name voor beursgenoteerde ondernemingen met een defined benefit-regeling kunnen de gevolgen van IAS 19R op het eigen vermogen

substantieel zijn. Daarnaast is de inwerkingtreding van bovengenoemde standaard van invloed op de aard en omvang van de verschillen tussen de verwerking van pensioenverplichtingen in de jaarrekening en de verwerking van pensioenverplichtingen in de fiscale balans en winst-en-verliesrekening. In deze bijdrage worden de inwerkingtreding van IAS 19R en de verschillen tussen deze standaard en de corresponderende fiscale regelgeving geanalyseerd. Het bestaan van bovengenoemde verschillen lijkt op het eerste zicht niet logisch, omdat de omvang van het op te bouwen pensioen in beginsel vast staat bij de aanvang van de opbouw.

De opbouw van deze bijdrage is als volgt. In paragraaf 2 worden de belangrijkste wijzigingen van IAS 19 per 1 januari 2013 besproken. In paragraaf 3 wordt ingegaan op de hoofdlijnen van het conform de fiscale regelgeving verwerken van (pensioen)verplichtingen. In de paragrafen 4 en 5 bespreek ik de fiscale versus vennootschappelijke waardering van pensioenverplichtingen in een tweetal specifieke situaties, te weten de gevolgen voor werkgevers van herstelplannen van pensioenfondsen en de waardering van door de werkgever toegezegde extra pensioenrechten. Paragraaf 6 bevat de samenvatting en conclusies van deze bijdrage. In deze bijdrage ga ik niet in op het in eigen beheer gehouden pensioen van de directeur-grotaandeelhouder.

2 Hoofdlijnen IAS 19 en belangrijkste wijzigingen per 1 januari 2013

Tot 1 januari geldende regelgeving

Het onderscheid tussen een defined benefit-regeling en een defined contribution-regeling is onder IAS 19 van groot belang voor de wijze waarop pensioenverplichtingen in de jaarrekening worden verwerkt. De International Accounting standards Board (IASB) definieert een defined contribution-regeling als een regeling waarbij een werkgever vaste vergoedingen afdraagt aan een pensioenuitvoerder en de werkgever geen rechtens afdwing-

bare verplichting heeft tot het betalen van aanvullende vergoedingen indien de pensioenuitvoerder te weinig middelen heeft om aan haar verplichtingen te voldoen. Een defined benefit-regeling wordt gedefinieerd als elke regeling, niet zijnde een defined contribution-regeling. De hiervoor genoemde wijze van definiëren heeft tot gevolg dat pensioenregelingen waarbij de werkgever slechts beperkte actuariële risico's of beleggingsrisico's loopt, hetgeen in Nederland veelal het geval is, als defined benefit-regeling kwalificeren. Als er sprake is van een defined benefit-regeling die is ondergebracht bij een bedrijfstakpensioenfonds mag de pensioenregeling onder voorwaarden als zijnde defined contribution-regeling in de jaarrekening worden verwerkt.

De voorschriften van IAS 19 omtrent de verwerking van defined contribution-regelingen in de jaarrekening zijn betrekkelijk eenvoudig. IAS 19 schrijft namelijk voor dat een werkgever de over een boekjaar verschuldigde pensioenpremie ten behoeve van een elders ondergebrachte defined contribution-regeling in de winst-en-verliesrekening moet verantwoorden. Behoudens eventuele vooruitbetaalde premie hoeft de werkgever in beginsel geen andere verplichting in de balans op te nemen ten behoeve van een defined contribution-regeling.

De IASB is van mening dat de werkgever ook actuariële risico's en beleggingsrisico's loopt, indien zij haar verplichtingen uit hoofde van een defined benefit-regeling elders heeft ondergebracht. Dit heeft tot gevolg dat in IAS 19 wordt voorgeschreven dat de werkgever die zijn verplichtingen krachtens een defined benefit-pensioenregeling heeft ondergebracht bij een pensioenuitvoerder, gehouden is om een pensioenvoorziening of -vordering in de balans op te nemen. De omvang van deze balanspost bestaat uit vier componenten. Dit zijn achtereenvolgens de contante waarde van de pensioenverplichting, de waarde van fondsbeleggingen, eventuele actuariële resultaten en lasten van verstreken diensttijd (Dieleman, 2012, par. 4.5.2). De pensioenvoorziening wordt bepaald door de drie laatstgenoemde componenten in mindering te brengen op de waarde van de pensioenverplichting.

De pensioenverplichting wordt berekend op basis van de zogenoemde Projected Unit Credit methode. Dit houdt in dat eerst de totale pensioenverplichting wordt berekend inclusief verwachte loonstijgingen. Vervolgens wordt de totale verplichting evenredig over het aantal dienstjaren verdeeld met inachtneming van een bepaalde disconteringsvoet (Böhmer et al., par. 15.3). De werkgever moet bij de bepaling van de omvang van de pensioenverplichting rekening houden met indexatie, indien er sprake is van onvoorwaardelijke indexatie of een constructieve obligation. Een constructieve obligation is aanwezig indien de afgelopen jaren is geïndexeerd

en er kan worden aangenomen dat dit komende jaren ook zal gebeuren. IAS 19 schrijft voor dat pensioenverplichtingen moeten worden verdisconteerd tegen de rente op hoogwaardige (AA-rating) ondernemingsobligaties tenzij er geen liquide markt is voor dergelijke obligaties. De verschillen tussen de door ondernemingen gebruikte disconteringsvoet zijn relatief groot, aangezien de disconteringsvoet mede afhankelijk is van het door de werkgever gekozen 'mandje' van ondernemingsobligaties dat als uitgangspunt voor de disconteringsvoet geldt (Swinkels en Van Ommeren, 2010).

De omvang van de pensioenvoorziening wordt onder IAS 19 beperkt doordat actuariële resultaten middels de zogenoemde corridormethode in mindering mogen worden gebracht op de waarde van de elders ondergebrachte pensioenverplichting. In IAS 19 is namelijk opgenomen dat het verschil tussen de elders ondergebrachte pensioenverplichtingen en de waarde van de corresponderende fondsbeleggingen niet in de balans hoeft te worden verwerkt, voor zover de cumulatieve, nog niet ten laste van het resultaat gebrachte actuariële resultaten kleiner zijn dan de corridor. Volgens IAS 19 bedraagt de corridor 10% van de contante waarde van de pensioenverplichtingen of 10% van de fair value van de fondsbeleggingen. Indien en voor zover de corridor wordt overschreden dient het actuariële resultaat in de winst-en-verliesrekening te worden verwerkt. Deze verwerking in het resultaat geschiedt echter pas in het boekjaar nadat de corridor is overschreden. De verwerking in de winst-en-verliesrekening mag voorts over een aantal jaren, te weten de gemiddelde toekomstige arbeidsduur van werknemers, gespreid geschieden. Hierdoor worden de actuariële winsten die hoger zijn dan de corridor, over een periode van vijftien of twintig jaar uitgesmeerd. Indien men er voor kiest om de corridormethode niet toe te passen, mogen actuariële resultaten in het 'other comprehensive income' (OCI) worden verwerkt.

Indien de waarde van de fondsbeleggingen groter is dan de contante waarde van de pensioenverplichting, zal op grond van IAS 19 een pensioenvordering in de balans van de werkgever moeten worden opgenomen. Net als de omvang van de pensioenvoorziening wordt beperkt door de corridormethode, wordt ook de omvang van de pensioenvordering beperkt. Dit laatste geschiedt op basis van de zogenoemde asset ceiling test (zie Dieleman, 2012, par. 4.5.2).

De periodieke wijziging in de pensioenverplichting die op grond van IAS 19 wordt berekend, dient in de winst-en-verliesrekening in twee aparte componenten te worden verdeeld, te weten interestkosten en servicekosten. Interestkosten zijn de kosten van de toename van de pensioenverplichtingen door het verstrijken van de tijd,

waardoor men dichterbij de ingangsdatum van het pensioen komt. Servicekosten worden gedefinieerd als de kosten van de aangroei van pensioenverplichtingen door een toename van het aantal dienstjaren waarover pensioen wordt opgebouwd. In de winst-en-verliesrekening worden voorts opgenomen het verwacht rendement op fondsbeleggingen, actuariële resultaten die de corridor overschrijden en kosten van verstreken diensttijd. Ter volledigheid merk ik op dat onder IFRS bij defined benefit-regelingen, de betaalde pensioenpremie niet bepalend is voor het bepalen van de omvang van de pensioenlasten in de winst-en-verliesrekening.

IAS 19R

De wijze waarop pensioenverplichtingen op grond van IAS 19 tot op heden in de jaarrekening worden verwerkt, kan zonder meer complex worden genoemd. Ook de IASB is deze mening toegedaan (IASB, 2010b). Zij is voorts van mening dat het fundamenteel niet juist is om actuariële resultaten met behulp van de corridormethode uitgesteld in de toekomst in aanmerking te nemen. Het eigen vermogen zou op die wijze namelijk niet juist worden weergegeven en het resultaat bevat componenten die geen betrekking hebben op het desbetreffende boekjaar (Veerman, 2006). Om bovenstaande problematiek aan te pakken heeft de IASB begin 2010 de exposure draft van IAS 19 gepubliceerd (IASB, 2010a). Na ontvangst van veel op- en aanmerkingen en enkele aanpassingen van de exposure draft heeft de IASB in juni 2011 IAS 19R gepubliceerd (IASB, 2011). IAS 19R is in juni 2012 goedgekeurd door de Europese Commissie en van toepassing op boekjaren die aanvangen op of na 1 januari 2013.

Bij defined benefit-regelingen blijft volgens IAS 19R.57 het uitgangspunt dat de werkgever een voorziening dient te vormen voor het verschil tussen de waarde van elders ondergebrachte pensioenverplichtingen en de corresponderende fondsbeleggingen. Ten aanzien van de waardering van de pensioenverplichting blijft het uitgangspunt dat rekening moet worden gehouden met verwachte loonstijgingen. Mijns inziens heeft het rekening moeten houden met verwachte loonstijgingen tot gevolg dat de wijze waarop pensioenlasten aan bepaalde jaren worden toegerekend niet in lijn is met een van de belangrijkste uitgangspunten van IFRS, te weten accrual accounting. De lasten die aan het begin van de pensioenopbouw in de jaarrekening moeten worden verantwoord zijn hierdoor namelijk groter dan de daadwerkelijke lasten die in dat jaar worden gemaakt. Wellicht dat de IASB bij de keuze om rekening te houden met verwachte loonstijgingen met name aan pensioenen op basis van een eindloonregeling dacht (Napier, 2011, par. 3), maar dergelijke pensioenen komen anno 2012 weinig meer voor. Ik pleit er dan ook voor om het rekenen met verwachte loonstijgingen in

het geval van pensioenen op basis van een middelloonregeling niet langer verplicht te stellen onder IAS 19R (zie Dieleman, 2012, par. 6.6.1).

Onder IAS 19R is het gebruik van de corridormethode niet meer toegestaan. Gevolg daarvan is dat het verschil tussen de pensioenverplichtingen en de waarde van de belegde pensioenpremies, inclusief actuariële resultaten (de IASB noemt dit in IAS 19R de remeasurement), in het OCI dient te worden verwerkt. Gevolg van het afschaffen van de corridormethode is dat de pensioenvoorziening van de werkgever van jaar tot jaar meer gaat fluctueren dan tot op heden het geval is (Bunicich, 2010). De werkgever moet dus nog meer verantwoording dragen voor de slechte financiële positie van een onafhankelijke pensioenuitvoerder. Belangrijk gevolg van de afschaffing van de corridormethode is dat in de jaarrekening 2013 de in de voorgaande jaren uitgestelde actuariële resultaten in aanmerking moeten worden genomen, hetgeen volgens onderzoek van Ter Hoeven en Thalen (2012) een grote impact kan hebben op het eigen vermogen van beursgenoteerde ondernemingen.

De IASB heeft de definitie van defined contribution-regelingen in IAS 19R verruimd ten opzichte van het huidige IAS 19. In IAS 19R.28 is namelijk opgenomen dat als een werknemer de actuariële risico's en beleggingsrisico's van een pensioenregeling hoofdzakelijk (de IASB spreekt over 'in substance', hetgeen door de Raad voor de Jaarverslaggeving als 'nagenoeg geheel' wordt geïnterpreteerd) draagt, het pensioen als een defined contribution-regeling kwalificeert. In de literatuur wordt hierover opgemerkt dat hierdoor volgens IAS 19R een groter aantal pensioenregelingen zal kwalificeren als defined contribution dan onder IAS 19 (Ter Hoeven et al., 2011, par. 2). Conform IAS 19R.34 blijft de mogelijkheid bestaan om bij bedrijfstakpensioenfondsen ondergebrachte defined benefit-regelingen te verwerken als zijnde defined contribution-regeling.

Na het publiceren van de exposure draft van IAS 19 hebben zowel de wetgever¹, als de Raad voor de Jaarverslaggeving felle kritiek geuit op de exposure draft. Belangrijkste punt van kritiek was dat in de exposure draft te weinig rekening werd gehouden met risicodelende elementen, zodat de jaarrekening geen getrouw beeld van de werkelijkheid zou geven (Raad voor de Jaarverslaggeving, 2010a). Mede naar aanleiding van deze kritiek heeft de IASB in IAS 19R opgenomen dat de pensioenverplichting ten hoogste het maximale door de werkgever te lopen risico weerspiegelt. Dit betekent dat op grond van IAS 19R.92 rekening wordt gehouden met het door de werknemer te betalen deel van de pensioenpremie, zodat de omvang van de pensioenverplichting wordt beperkt tot het deel van de premie dat daadwerkelijk ten laste van de werkgever komt.

Daarnaast wordt de omvang van de pensioenverplichting op grond van IAS 19R.91 beperkt door een eventuele, in de uitvoeringsovereenkomst opgenomen afspraak omtrent de maximaal te betalen pensioenpremie. De IASB heeft hiervoor ten aanzien van de risicodelende elementen geen eenduidige berekeningswijze gegeven (Raad voor de Jaarverslaggeving, 2010b), hetgeen ruimte voor interpretatie openlaat. Het feit dat onder IAS 19R rekening wordt gehouden met bovengenoemde risicodelende elementen compenseert mijns inziens een groot nadeel van IAS 19R voor werkgevers, te weten de afschaffing van de corridormethode.

De wijze waarop pensioenlasten in de winst-en-verliesrekening moeten worden verwerkt, wijzigt onder IAS 19R, behoudens het niet meer toestaan van de corridormethode, op één onderdeel substantieel. Dit betreft het rendement op belegde pensioengelden dat bij de berekening van rentekosten mag worden gebruikt. IAS 19R schrijft het gebruik van discontering tegen hoogwaardige ondernemingsobligaties voor terwijl tot op heden gebruik wordt gemaakt van een verwacht rendement.

3 Hoofdpijnen fiscale regelgeving

Goed koopmansgebruik en voorwaarden vormen passiefpost

Volgens artikel 3.25 van de Wet inkomstenbelasting 2001 (hierna Wet IB 2001), welk artikel middels artikel 8 van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 ook van toepassing is op degenen die aan vennootschapsbelasting zijn onderworpen, is goed koopmansgebruik het uitgangspunt van de fiscale jaarwinstbepaling. Vrij vertaald betekent het bepalen van de jaarwinst volgens goed koopmansgebruik dat de jaarwinst wordt opgesteld zoals een goed en eerlijk handelend koopman dit zou doen (Hoogendoorn, 2000, par. 2.1). De invulling van het begrip goed koopmansgebruik wordt door de wetgever in beginsel overgelaten aan de rechtspraak. Uit de omvangrijke rechtspraak en literatuur concludeer ik dat het realisatiebeginsel en het voorzichtigheidsbeginsel de belangrijkste beginselen van goed koopmansgebruik zijn (Dieleman, 2012, par. 5.2.2). Volgens het realisatiebeginsel worden baten en lasten verantwoord in het jaar waarop zij betrekking hebben en volgens het voorzichtigheidsbeginsel worden baten uiterlijk genomen wanneer zij zijn gerealiseerd en worden lasten genomen in het jaar dat zij zijn ontstaan. Ten behoeve van het al dan niet passiveren van verplichtingen is behoudens het voorzichtigheidsbeginsel en het realisatiebeginsel, het matchingbeginsel van belang. Dit beginsel ziet op een oorzakelijke samenhang van baten en lasten.

Wanneer toekomstige uitgaven voor fiscale doeleinden worden gekwalificeerd als verplichting oftewel schuld, levert over het algemeen weinig discussie op. Het be-

langrijkste vereiste is dat er sprake moet zijn van een op balansdatum aanwezige juridisch afdwingbare rechtsverhouding. Op basis van de jurisprudentie kan voorts worden geconcludeerd dat er aan twee andere vereisten dient te zijn voldaan, te weten een bepaalde mate van zekerheid dat de verplichting daadwerkelijk wordt nagekomen en dat de kosten aan het resultaat van dat jaar kunnen worden toegerekend op basis van goed koopmansgebruik.² Wat betreft de aanwezigheid van een juridisch afdwingbare rechtsverhouding geldt dat objectief moet worden gezien of daadwerkelijk een verplichting bestaat.³

De Hoge Raad heeft in het Baksteenarrest drie voorwaarden genoemd voor het vormen van een voorziening voor toekomstige uitgaven. Ten eerste dienen de uitgaven hun oorsprong te vinden in feiten en omstandigheden die zich voor balansdatum hebben voorgedaan. Ten tweede dienen de uitgaven aan de periode voorafgaand aan balansdatum te kunnen worden toegerekend (hierna de toerekeningseis). Ten derde dient een redelijke mate van zekerheid te bestaan dat de uitgaven zich zullen voordoen.⁴ De staatssecretaris heeft zijn visie op bovengenoemde voorwaarden middels een besluit nader toegelicht. Voor deze bijdrage is van belang dat volgens dit besluit aan de toerekeningseis wordt voldaan indien de uitgaven niet zijn toe te rekenen aan toekomstige voordelen en naar hun aard niet zijn toe te rekenen aan toekomstige jaren. Bij de toerekeningseis dient dus te worden beoordeeld of en in hoeverre aan het matchingbeginsel wordt voldaan.⁵

Hoofdpijnen verwerken pensioenverplichtingen in fiscale balans en winst-en-verliesrekening

Het feit dat een pensioenovereenkomst bij een onafhankelijke pensioenuitvoerder moet worden ondergebracht roept een rechtsverhouding op tussen werkgever en pensioenuitvoerder, met als fiscale consequentie dat de door een werkgever uit hoofde van een uitvoeringsovereenkomst verschuldigde betalingen een aftrekbare bedrijfslast vormen. Een andere fiscale consequentie van het elders onderbrengen van de pensioenverplichting is dat de werkgever in beginsel geen passiefpost kan vormen, behoudens een transitorische post voor te betalen pensioenpremie (Stevens, 2010, par. 2.5). Om een passiefpost te kunnen vormen dient immers aan de eerder in deze paragraaf besproken vereisten te worden voldaan. In het geval van elders ondergebrachte pensioenverplichtingen is dit in principe niet het geval, omdat er behoudens het betalen van pensioenpremie geen juridisch afdwingbare verplichting of enige mate van zekerheid is, dat er extra lasten zijn voor de werkgever.

Zoals in paragraaf 2 aangegeven dient een werkgever met een defined benefit-regeling, zonder dat hier een juridisch afdwingbare verplichting aan ten grondslag hoeft te liggen, op grond van IAS 19R.57 een voorziening in

de balans op te nemen die in beginsel gebaseerd is op het verschil tussen de waarde van de elders ondergebrachte pensioenverplichtingen en de waarde van de corresponderende fondsbeleggingen. Voor fiscale doeleinden kan echter alleen een passiefpost in de balans worden opgenomen, indien er een redelijke mate van zekerheid is dat de betalingen zich zullen voordoen. Aangezien deze mate van zekerheid bij bovengenoemde voorziening ontbreekt, zeker in het geval de werkgever geen juridisch afdwingbare verplichting heeft tot het doen van betalingen behoudens de pensioenpremie, kan in de fiscale balans geen voorziening worden gevormd conform IAS 19R.57. In dit verband constateer ik dat de afschaffing van de corridor methode middels IAS 19R de absolute verschillen tussen de fiscale en vennootschappelijke waardering van pensioenverplichtingen veelal zal vergroten.

In afwijking van IAS 19R wordt als pensioenlast in de fiscale winst-en-verliesrekening in beginsel de door de werkgever aan een pensioenuitvoerder betaalde pensioenpremie in aanmerking genomen, ongeacht of er sprake is van een defined benefit- of een defined contribution-regeling. Goed koopmansgebruik, meer specifiek het matchingbeginsel, zou de aftrekbaarheid van de betaalde pensioenpremie kunnen beperken, voor zover sprake is van vooruitbetaalde premie. Behoudens goed koopmansgebruik kan de aftrekbaarheid van de door de werkgever aan een pensioenuitvoerder te betalen pensioenpremie worden beperkt door de artikelen 3.26 t/m 3.28 Wet IB 2001.

De voorloper van de artikelen 3.26 t/m 3.28 Wet IB 2001, artikel 9a Wet IB 1964, is ingevoerd ter beperking van de gevolgen van het oordeel van de Hoge Raad in *BNB 1972/26*. In dit arrest heeft de Hoge Raad beslist dat goed koopmansgebruik het toelaat om bij de passivering van in eigen beheer gehouden pensioenverplichtingen, rekening te houden met een comingbackservice, oftewel een toename van de pensioenaanspraken van verstreken dienstjaren als gevolg van verwachte loon- en/of prijswijzigingen.⁶ Met name vanwege de verwachte budgettaire gevolgen van bovengenoemd arrest heeft de wetgever in 1975 het toenmalige artikel 9a Wet IB 1964 ingevoerd. Volgens dit wetsartikel, het huidige artikel 3.26 Wet IB 2001, mag het deel van de pensioenlast dat direct of indirect ziet op toekomstige loon- en prijswijzigingen, niet ten laste van de winst worden gebracht in het jaar van betaling. De niet-aftrekbare pensioenlast dient te worden geactiveerd en gedurende de jaren dat de loon- en prijsstijgingen zich voordoen, naar evenredigheid vrij te vallen. Artikel 3.26 Wet IB 2001 geldt niet alleen voor comingbackserviceverplichtingen van eindloonregelingen, maar voor alle verwachte loon- en prijsstijgingen, zoals het deel van de pensioenpremie dat ziet op de indexatie van pensioenen gebaseerd op een middelloonregeling.

Middels de te hanteren disconteringsvoet kan op indirecte wijze rekening worden gehouden met verwachte loon- en prijsstijgingen en dus ook met comingbackservice. De wetgever heeft deze conclusie ook getrokken en heeft aangegeven dat bij het hanteren van een rekenrente van 4%, welk percentage op dat moment gelijk was aan de voor pensioenuitvoerders voorgeschreven disconteringsvoet, kon worden aangenomen dat er middels de disconteringsvoet niet met loon- en prijsstijgingen rekening werd gehouden.⁷ Deze toezegging is in het huidige artikel 3.28 Wet IB 2001 opgenomen. Anno 2012 dient de kanttekening te worden gemaakt dat pensioenuitvoerders in principe gehouden zijn om de omvang van de pensioenpremie en -verplichting op de actuele nominale rente te baseren. Deze marktrente is sinds eind 2008 substantieel lager dan 4% (DNB, 2011). Dit laatste houdt mijns inziens in dat artikel 3.28 Wet IB 2001 een achterhaalde bepaling is. Voor zover het wenselijk zou zijn om deze bepaling niet te schrappen, ligt het voor de hand om in artikel 3.28 Wet IB 2001 aansluiting te zoeken bij een door DNB voorgeschreven disconteringsvoet. Ten tijde van de parlementaire behandeling van het desbetreffende artikel is een dergelijke aanpassing zelfs als een mogelijke optie aangemerkt.⁸

De wetgever heeft, ondanks dat zij zich er van bewust was dat een inbreuk werd gemaakt op de hoofdgedachte van het oorspronkelijke wetsvoorstel, een uitzondering op het niet kunnen aftrekken van comingbackservice geïntroduceerd,⁹ welke sinds 2001 in artikel 3.27 Wet IB 2001 is opgenomen. Volgens dit artikel mogen aan een pensioenuitvoerder betaalde pensioenlasten geheel in aftrek komen, voor zover zij toekomstige loon- en prijswijzigingen bevatten van ten hoogste 4% per jaar en zien op pensioenaanspraken die een werknemer over reeds verstreken dienstjaren heeft opgebouwd. Om voor de uitzondering van artikel 3.27 Wet IB 2001 in aanmerking te komen, dient aan een viertal voorwaarden te worden voldaan. Ten eerste dienen de desbetreffende lasten voort te vloeien uit hetgeen wat volgens de Wet op de loonbelasting 1964 als een pensioenregeling kwalificeert (Stevens, 2010, par. 6.7). Ten tweede geldt dat de betalingen voor de pensioenregeling dienen te worden gedaan aan een verzekeraar of een pensioenfonds. Ten derde dienen de betalingen te worden gedaan in de vorm van premies of koopsommen op grond van een uitvoeringsovereenkomst. Ten vierde is vereist dat de opgebouwde pensioenaanspraken zijn afgefinancierd, hetgeen inhoudt dat voor reeds toegezegde aanspraken er daadwerkelijk premies moeten zijn betaald.

Zoals hierboven aangegeven resulteert het door pensioenuitvoerders hanteren van een marktrente die lager is dan 4%, in beginsel in deels niet-aftrekbare pensioenlasten voor de werkgever op grond van artikel 3.28 Wet

IB 2001. Gedurende de parlementaire behandeling van het toenmalige artikel 9b Wet IB 1964 is echter toegezegd dat een lagere marktrente dan 4% is toegestaan in combinatie met loon- en prijswijzigingen van minder dan 4%, zolang het saldo van de marktrente en de loon- en prijswijzigingen maar nihil blijft.¹⁰ Gezien het feit dat de door DNB voorgeschreven rentevoet sinds 2008 minder dan 4% bedraagt, is bovengenoemde toezegging de afgelopen jaren van groot belang geweest bij het geheel in aftrek kunnen brengen van aan pensioenuitvoerders betaalde pensioenpremie die mede op verwachte loon- en prijsstijgingen is gebaseerd.

4 Voorziening in verband met herstelplan pensioenfonds

IAS 19R

Indien een defined benefit-regeling is ondergebracht bij een bedrijfstakpensioenfonds en de desbetreffende regeling op grond van IAS 19R.34 als defined contribution-regeling mag worden verwerkt, is IAS 19R.37 van toepassing. Aldaar schrijft de IASB voor dat in bepaalde gevallen een vordering of een verplichting in de balans moet worden opgenomen, indien er sprake is van een contractuele overeenkomst tussen het bedrijfstakpensioenfonds en de aangesloten werkgevers waarin is vastgelegd hoe een overschot of een tekort van het pensioenfonds wordt verrekend met de aangesloten werkgevers. Dit laatste is met name van belang indien bedrijfstakpensioenfondsen genoodzaakt zijn een herstelplan op te stellen dat voorziet in de betaling van tijdelijke additionele pensioenpremie. In de literatuur wordt hierover opgemerkt dat bovengenoemde situatie alleen tot een voorziening kan leiden indien het bedrijfstakpensioenfonds en de werkgever heldere afspraken hebben gemaakt waaruit blijkt welk deel van de pensioenpremie gedurende welke periode betrekking heeft op het inlopen van het tekort aanwezig bij de pensioenuitvoerder (Böhmer et al., 2010, par. 15.3).

In afwijking van herstelplannen van bedrijfstakpensioenfondsen kan in een herstelplan van een ondernemingspensioenfonds mede worden opgenomen dat er in verschillende jaren additionele stortingen in het ondernemingspensioenfonds moeten worden gedaan door de werkgever. In dergelijke gevallen zal er nageenog altijd sprake zal zijn van een defined benefit-regeling waarbij de werkgever conform IAS 19R.57 een voorziening voor het totaal van de elders ondergebrachte pensioenverplichtingen minus de corresponderende fondsbeleggingen moet vormen. Hierbij wordt in feite al rekening gehouden met het dekkingstekort van het pensioenfonds, met als gevolg dat additionele stortingen uit hoofde van herstelplannen niet tot een extra voorziening leiden.

Fiscale regelgeving

In de literatuur wordt betoogd dat voor de verhoging van de pensioenpremie uit hoofde van herstelplannen een voorziening in de fiscale balans kan worden gevormd, omdat aan de voorwaarden van het Baksteenarrest wordt voldaan (Luijken, 2009, par. 5). Ik ben deze mening niet toegedaan omdat mijns inziens niet aan de in paragraaf 3 besproken toerekeningseis wordt voldaan. Bij aanvullende pensioenpremie is het namelijk zeer moeilijk om aan te tonen of en in hoeverre een deel van de pensioenpremie toeziet op de periode voor balansdatum. Daarnaast heeft Hof Arnhem beslist dat op grond van het toerekeningsbeginsel geen voorziening kan worden gevormd voor een verhoging van de pensioenpremie, als gevolg van een dekkingstekort bij een bedrijfstakpensioenfonds.¹¹

Bij additionele stortingen uit hoofde van kortetermijnherstelplannen van ondernemingspensioenfondsen is veelal sprake van een juridisch afdwingbare verplichting. Voor zover een juridische afdwingbaarheid zou ontbreken, geldt dat een voorziening voor de additionele herstelbetalingen mag worden gevormd, indien aan de in het Baksteenarrest genoemde vereisten wordt voldaan. Mijns inziens is dit laatste het geval bij additionele stortingen op basis van kortetermijnherstelplannen die niet afhankelijk zijn van toekomstige fluctuaties van de dekkingsgraad. Dit omdat herstelplannen een gevolg zijn van de beleggingsresultaten van pensioenfondsen van de afgelopen jaren, het doen van additionele stortingen losstaat van toekomstige beleggingsresultaten van het pensioenfonds en omdat deze stortingen pensioenlasten zijn die zien op in het verleden verrichte arbeid. Ook Leurs (2005, par. 2) is deze mening toegedaan. Mijns inziens kan op grond van goed koopmansgebruik geen voorziening worden gevormd voor eventuele dotaties uit hoofde van langetermijnherstelplannen (Dieleman, 2012, par. 5.2.2).

De staatssecretaris is van mening dat fiscale aftrekbaarheid van additionele stortingen uit hoofde van kortetermijnherstelplannen getoetst moet worden aan de artikelen 3.26 t/m 3.28 Wet IB 2001. Om de aftrek van deze premie zo weinig mogelijk te beperken heeft de staatssecretaris een besluit uitgevaardigd. In dit besluit is opgenomen dat additionele stortingen uit hoofde van kortetermijnherstelplannen niet hoeven te worden getoetst aan de eis dat pensioenverplichtingen geheel zijn afgefinancierd. Ten aanzien van een te vormen voorziening voor additionele stortingen in ondernemingspensioenfondsen is goedgekeurd dat voor 50% van de constante waarde van de toekomstige betalingen een voorziening kan worden gevormd, zonder dat nader onderzoek hoeft te worden gedaan naar de kans dat de betalingen daadwerkelijk worden gedaan.¹² Zoals ik elders heb betoogd is bovengenoemd besluit zeer discutabel

(Dieleman, 2010, par. 5). Evenals Stevens (2010, par. 6.7) ben ik namelijk van mening dat het uitgangspunt van de staatssecretaris, dat stortingen op grond van herstelplannen per definitie onder de artikelen 3.26 t/m 3.28 Wet IB 2001 vallen, onjuist is. Additionele stortingen op grond van kortetermijnherstelplannen hebben namelijk geen relatie met toekomstige loon- en prijsstijgingen. Voorts verdient het de opmerking dat de artikelen 3.26 t/m 3.28 Wet IB 2001 niet bedoeld zijn voor de financiële problemen waar pensioenfondsen anno 2012 in verkeren (Luijken, 2009, par. 5).

Al zouden additionele stortingen verwachte loon- en prijsstijgingen bevatten, dan is de goedkeuring van de staatssecretaris dat niet hoeft te worden getoetst of de pensioenaanspraken zijn afgefinancierd, in veel gevallen een loze bepaling. De dekkingsgraad van pensioenfondsen lag tot aan het jaar voorafgaand aan het opstellen van veel herstelplannen, de jaren 2008 en eerder, veelal ruimschoots boven de door DNB vereiste minimale 105% (DNB, 2011). Daardoor kan mijns inziens niet worden betoogd dat er in die jaren onvoldoende voor de desbetreffende pensioenaanspraken is betaald. Los van de voorwaarde dat sprake moet zijn van aanspraken die zijn afgefinancierd, zullen de in artikel 3.27 Wet IB 2001 genoemde overige voorwaarden per saldo niet tot een aftrekbeperking leiden. Zonder de goedkeuring van de staatssecretaris kan dus op grond van goed koopmansgebruik voor de gehele contante waarde van de toekomstige stortingen een voorziening worden gevormd. De contante waarde dient in dit geval conform artikel 3.29 Wet IB 2001, in afwijking van IAS 19R, te worden bepaald op basis van een disconteringsvoet van ten minste 4%. Een dergelijke disconteringsvoet is naar mijn mening onder andere in strijd met het realisatiebeginsel en het voorzichtigheidsbeginsel. Ik pleit er dan ook voor om de disconteringsvoet van artikel 3.29 Wet IB 2001 te koppelen aan een door DNB voorgeschreven markttrentre (Dieleman, 2012, par. 6.6.2).

5 Voorziening extra pensioenrechten

IAS 19R

Bij wijze van compensatie voor de afschaffing van de fiscale faciëring van de VUT en het prepensioen middels de Wet VPL (VUT, prepensioen en levensloopegeling), heeft de wetgever de mogelijkheid geboden om de gedurende meerdere jaren niet gebruikte ruimte binnen de grenzen van de Wet op de loonbelasting 1964 voor een maximale opbouw van pensioen, alsnog te benutten. Werkgevers konden deze extra pensioenrechten ineens aan een pensioenuitvoerder overdragen in de vorm van additionele pensioenpremie, maar mochten ingevolge het Uitvoeringsbesluit Sociaal Akkoord 2004 de extra verplichtingen ook achteraf afstorten. Volgens dit besluit geldt voor zowel het jaar-

lijks betalen als het achteraf afstorten een termijn van uiterlijk vijftien jaar vanaf 1 januari 2006.¹³

Ongeacht of er sprake is van de verwerking van een pensioenregeling als een defined benefit-regeling of een defined contribution-regeling, zal de werkgever op grond van IAS 19R een (extra) voorziening in de balans moeten opnemen voor toegezegde maar nog niet elders ondergebrachte extra pensioenrechten. In het geval van een defined benefit-regeling kwalificeren deze extra pensioenrechten als hetgeen IAS 19R als lasten van verstreken diensttijd definieert. Uitgangspunt is immers dat de extra pensioenrechten afhankelijk zijn van reeds verstreken dienstjaren. Op grond van IAS 19R.73 moet om die reden in het jaar van de toezegging ineens een voorziening worden gevormd die gebaseerd is op de contante waarde van de totale extra pensioenrechten, ondanks dat de Projected Unit Credit methode wordt toegepast. In het geval er sprake is van een verwerking als defined contribution-regeling, kan er eveneens een voorziening worden gevormd voor de contante waarde van de als-nog af te storten verplichting.

Fiscale regelgeving

Indien de werkgever er voor kiest om de extra pensioenrechten achteraf af te storten, kan hij hiervoor op grond van goed koopmansgebruik een voorziening vormen in de fiscale balans. De staatssecretaris is daarbij van mening dat de voorziening als het ware tijdsevenredig dient te worden opgebouwd gedurende een periode van vijftien jaar. Rechtbank Haarlem heeft in dat verband echter beslist dat er bij dergelijke voorzieningen sprake is van toekomstige uitgaven die voortvloeien uit gebeurtenissen (in casu verrichte arbeid) die zich voor 2006 hebben voorgedaan.¹⁴ Op grond van bovengenoemde uitspraak kan voor fiscale doeleinden, evenals volgens IAS 19R mogelijk is, (alsnog) een voorziening worden gevormd die gebaseerd is op de contante waarde van het totaal van de toegezegde extra pensioenrechten. Overigens heeft de belastingdienst bij Gerechtshof Amsterdam hoger beroep aangetekend tegen de desbetreffende uitspraak.

Ook al wordt bovengenoemde voorziening niet (langer) tijdsevenredig opgebouwd, dan blijven er verschillen bestaan tussen de fiscale en vennootschappelijke verwerking van de toegezegde extra pensioenrechten. Op grond van artikel 3.29 Wet IB 2001 dienen de pensioenrechten immers contant te worden gemaakt tegen een disconteringsvoet van 4% en als gevolg van de in paragraaf 3 besproken artikelen 3.26 t/m 3.28 Wet IB 2001 mag bij de omvang van de voorziening geen rekening worden gehouden met verwachte loon- en prijsstijgingen.

6 Conclusie

In deze bijdrage ben ik ingegaan op de gevolgen van de

inwerkingtreding van IAS 19R en verschillen tussen IAS 19R en het verwerken van pensioenverplichtingen in de fiscale balans en winst-en verliesrekening. Ik concludeer dat de verschillen tussen IFRS en de fiscale regelgeving na 1 januari 2013, ondanks de introductie van risicodelende elementen, groot blijven en in absolute zin wellicht groter worden door het afschaffen van de corridormethode. Daarnaast is voor fiscale doeleinden, in afwijking van IAS 19R, de verschuldigde pensioenpremie bepalend voor de pensioenlast in de winst-en verliesrekening en kan de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremie worden beperkt indien premie mede gebaseerd is op verwachte loon- en prijsstijgingen. In dit artikel is geconcludeerd dat de verschillen tussen IAS 19R en de fiscale regelgeving substantieel kunnen worden beperkt in het geval van voorzieningen in verband met dotaties uit hoofde van herstelplannen en in het geval van voorzieningen ten behoeve van toegezeg-

de extra pensioenrechten. Ten behoeve van IAS 19R is de belangrijkste aanbeveling in deze bijdrage om niet langer te verplichten om met verwachte loonstijgingen te rekenen bij de waardering van pensioenen op basis van een middelloonregeling. Ten behoeve van de fiscale regelgeving zijn de belangrijkste aanbevelingen om in artikel 3.28 Wet IB 2001 én in artikel 3.29 Wet IB 2001 aansluiting te zoeken bij een door DNB voorgeschreven disconteringsvoet. ■

Dr. B. Dieleman is werkzaam bij Loyens & Loeff NV te Rotterdam en op 22 november 2012 aan de Erasmus Universiteit Rotterdam gepromoveerd op het onderwerp 'fiscale versus vennootschappelijke waardering van pensioenverplichtingen'.

Noten

- ¹ Kamerstukken II 2010-2011, 30 413, nr. 150, Commentaar op exposure draft IAS 19.
- ² Soest, C., van, Conclusie als zijnde Advocaat-Generaal inzake HR 8 november 1978, *BNB* 1978/326.
- ³ HR 11 juli 1984, *BNB* 1985/1.
- ⁴ HR 26 augustus 1998, *BNB* 1998/409, overweging 3.6.
- ⁵ Besluit van 6 augustus 2010, DGB 2010/3706M, *Staatscourant* 2010 nr. 12741, paragraaf 2.
- ⁶ HR 8 december 1971, *BNB* 1972/26.
- ⁷ Kamerstukken II 1974-1975, 13 004, nr. 5, MvA, p. 27.
- ⁸ Kamerstukken I 1975-1976, 13 004, nr. 20b, MvA, p. 10.
- ⁹ Kamerstukken II 1974-1975, 13 004, nr. 8, Nota n.a.v. het eindverslag, p.2.
- ¹⁰ Kamerstukken II 1974-1975, 13 004, nr. 9, Nota van wijzigingen.
- ¹¹ Hof Arnhem 12 november 1992, *LJN* AW4416.
- ¹² Besluit van 26 oktober 2009, CPP 2009/1227M, *Staatscourant* nr. 16 538.
- ¹³ Besluit van 16 juli 2005, *Staatsblad* 2005, nr. 391.
- ¹⁴ Rechtbank Haarlem 15 maart 2011, *LJN* BR6725.

Literatuur

- Besluit van 16 juli 2005, *Stb.* 2005, 391.
- Besluit van 26 oktober 2009, CPP 2009/1227M, *Stcrt.* 16538.
- Besluit van 6 augustus 2010, DGB 2010/3706M, *Stcrt.* 12741.
- Böhrer, S., M.N. Hoogendoorn & F. Krens (2010), *Handboek jaarrekening*. Deventer: Kluwer.
- Bunich, B. (2010), Aanpassingen IAS 19, *Mercer Signaal*, 6, 37-40.
- Dieleman, B. (2012), *Fiscale monografie 140: Fiscale versus vennootschappelijke waardering van pensioenverplichtingen*, Deventer: Kluwer.
- Dieleman, B. (2010), Pensioenverplichtingen; Jaarrekeningenrecht versus fiscaal recht. *Tijdschrift Fiscaal Ondernemingsrecht*, 10, 148-155.
- DNB (2011), *Geraamde dekkingsgraad van pensioenfondsen*. Zie: www.dnb.nl.
- Hoeven, R. ter, R. Hamersma & M. Delsman (2011), *IAS 19 Employee Benefits: A closer look at the amendments made by IAS 19A*. Zie: www.deloitte.com/assets/Dcom-Netherlands/Local%20Assets/Documents/NL/Diensten/Accountancy/nl_nl_accountancy_brochure_IAS19_pensioen.pdf.
- Hoogendoorn, J. (2000), *Fiscale winstbepaling en vennootschappelijke jaarrekening. Dissertatie*, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- HR 8 november 1978, *BNB* 1978/326, Concl. A-G C. van Soest.
- HR 11 juli 1984, *BNB* 1985/1.
- HR 26 augustus 1998, *BNB* 1998/409, r.o. 3.6.
- IASB (2010a), *Defined benefit plans: Proposed amendments to IAS 19 Employee Benefits* (Exposure Draft ED/2010/3). Zie: www.efrag.org/files/ED%20Defined%20Benefit%20Plans%20Proposed%20amendments%20to%20IAS%2019.pdf.
- IASB (2010b), *Snapshot of Amendments to IAS 19 defined benefit plans*. Geraadpleegd op www.ifrs.org.
- IASB (2011), *Amendments to IAS 19: Project summary and feedback statement*. Geraadpleegd op www.iasb.org.
- Kamerstukken I 1975/76, 13 004, nr. 20b.
- Kamerstukken II 1974/75, 13 004, nr. 5.
- Kamerstukken II 1974/75, 13 004, nr. 8.
- Kamerstukken II 1974/75, 13 004, nr. 9.
- Kamerstukken II 2010/2011, 30 413, nr. 150.
- Luijken, C.A.H. (2009), Kredietcrisis en pensioenaanspraken. *Nederlands Tijdschrift voor Fiscaal Recht*, 19, 1-7.
- Napier, C.J. (2009), The logic of pension accounting, *Accounting and Business Research*, 39(3), 231-249.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (2010a), *Comment on ED proposed amendments to*

- IAS 19 Discount Rate for Employee Benefits.*
Zie: www.rjnet.nl.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (2010b).
Handreiking voor de toepassing van IAS 19R.
Zie: www.rjnet.nl.
 - Rb. Haarlem 15 maart 2011, *LJNB* R6725.
 - Stevens, L.G.M. (2010), *Pensioen in de winst-sfeer*. Deventer: Kluwer.
 - Swinkels, S. & S van Ommeren (2010), Hoe waarden we ons pensioen?, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 84 (5), 245-252.
 - Veerman, H.J.C. (2006), IFRS en de Nederlandse pensioenrichtlijn RJ 271, *Mercer Signaal*, 3, 6-11.